

apud illam perire. Siquidem qui illius moribus atque consiliis obsequitur, prorsus terreni atque carnalis efficiuntur, totique in carnem versi ad sempiternam tandem meritiū abducuntur. » Clemens Alexandrinus, lib. III *Pædag.* cap. XII, pro *gigantes, verti serpentes*: « Miser autem nescit, inquit, quod serpentes apud ipsam habitant; » sed per serpentes accipit gigantes: quia, teste Macrobio, I *Saturn.* xx, et S. Gregorio Nazianzeno, orat. 2 *Contra Iulianum*, veteres pingebant gigantes superne homines, inferne serpentes, sive cum spiris serpentum, ut significarent eos potentiam miscuisse calliditati et fallaciæ, ut quod viribus non poterant, id fraudibus perficerent. Tam ergo serpentes quam gigantes representant dæmones: sed serpentes notant eorum vafritatem et dolos, gigantes robur et ferociam. Alludit ad diabolum, qui specie serpentis decepti Evam, et per Evam Adamum, Gen. III. Simili enim modo in dies per mulieres et meretrices seducit et perdit majorem hominum numerum. Hinc consequenter per serpentes accipi potest ipsa meretrix, ejusque sociæ et lenæ. Ha enim serpentis habitu quasi afflata serpentinos hausere mores, dolos et fraudes quibus mille lenociniis et artibus, quasi spiris, ita amasios involvunt et implicant, ut sese expedire nequeant, juxta illud *Ecclesi.* cap. xxv, 22: « Non est caput nequius super caput colubri, et non est ira super iram mulieris, » etc. Vide ibi dicta.

Exstat inter apologos Gabriel ultimus de serpente et agricola: « Agricola, inquit, serpentem frigore pene congelatum sinu suo condidit; at serpens calore sinus incallescens agricolam tremordit et occidit. » Sic mali tractant benefactores; sic scilicet meretrices tractant suos amasios; nonne ergo serpentes sunt? Quid igitur est meretrix? Respondet S. Ephrem, tract. *Contra improbas mulieres*: « Est expetita rabies, vipera vestita; » et Anastasius Nicænus, *Quæst.* LXIII in *Script.*: « Est quies serpentis, diaboli solatium, officina dæmonum. » Idem dicit de cupiditate quavis; hæc enim mystica est meretrix. Porro gigantes hi, puta dæmones, a Scholiaste vocantur *βασίλειοι*, id est pugnantes contra Deum, quia dæmones, cum in Deum, utpote gehennæ ignibus se cruciantem, ardeant ira et vindicta, nec ipsimet Deo nocere possint, sæviunt in homines, tanquam in vivas Dei imagines, in eosque iras suas effundunt; quare sollicitant eos ad libidines et scortationes, ut iis in se imaginem Dei deturpent, profanent et perdant. Nam, ut ait S. Ambrosius, *epist.* 82: « Virginitas fons est, in quo maxime imago Dei fucet ac splendet. » Adde dæmonem ex libidino ad alia scelera gradum facere, imo per illam ad hæc viam sternere; cum enim castitatem hominis expugnavit, facile eum ad quælibet crimina, ipsaque hæresim pertrahit. Unde Balaam hoc consilium impium dedit Balac regi Moab ad perdendum Mosen et Hebræos: Submiste, inquit, in castra Hebræorum speciosas puellas Moabitides, quæ

illos ad sui amorem illicitant, nec tamen sui copiam faciunt prius quam Hebræi adorant suum idolum Beelphegor. Et consilio respondit eventus. Vide historiam, *Nam.* xxv, ubi cum pertrastavi. Sic hodie Lutherus, Calvinus ceterisque apostatis libido fuit et est ergo causaque apostasie et hæresis.

ET IN PROFUNDIS INFERNI CONVIVIT EJUS. — Hebræa, Aquila, Symmachus et Theodotion, *imitati ejus, q. d. Meretrix hæc suos convivas et amasios interfecit, mittitque ad oreum et tartara, ut sicut hic conviva ejus fuerunt in scelere et ardore libidinis, ita ibidem ejus conviva sint in ardore gehennæ.* Dicit ergo ipsa suis amasios illud Leonide: « Prædante hic mecum, commilitones, apud inferos cenaturi. » Unde Septuaginta vertunt, et *in profunditatem inferni occurrunt*; S. Hieronymus, in cap. XIII *Osee*: « Terrigenæ apud eam pereant, et in profundum inferni occurrunt; » auctor *Catena Græc.*, *νεκρωσις*, id est *profundum*; verit quæque *rete, vel laqueum*: meretrix enim est rete diaboli et laqueus inferni; qui ergo illum effugere cupit, fugiat a meretrice, sicut aves avolant a rete.

Quare Salomonus hic: « Qui verba meretricis libenter audit, inquit, et oscula ejus delectabiliter suscepit, quasi januam pulsat inferni. » Nam, ut ait S. Gregorius: « Ex quo luxuria mentem alicujus occupavit, vix cum bona cogitare permittit. Sunt enim desideria viscosa; ac consensu oritur operatio, ex operatione consuetudo, ex consuetudine desperatio. » Vide dicta cap. II, vers. 18, et cap. V, vers. 5. Fornicatoribus ergo inolectur illud *Isaia* xxxiii, 14: « Quis poterit habitare de vobis cum igne devorante? quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis? » Vide ibi dicta. Porro S. Ephrem, tract. *De Variis tormentis inferni*: « Illud, inquit, in profundo inferni, declarat quosdam quidem esse apud inferos, sed non in profundo, seu ima parte inferni, qui longe mitius puniuntur. » Luxuriosi ergo, qui in profundo inferni sunt, cæteris damnatis gravius puniuntur.

Audi S. Cyrillum Alexandrinum, orat. *De exitu animæ et de secundo adventu*, tom. IV, penas inferni recensentem et graphice oculis subjulcentem: « Vas sonitibus, inquit, cum ex aula nuptiarum exigitur! heu quæ tum penitentia, quæ afflictatio, quæ angor, quæ jactatio futura est? Grave est a Sanctis separari, durius a Deo separari, ignominiosum est pedibus manibusque colligari, et in ignem conjici; molestum est in imas detrueri tenebras, tetrum dentibus stridere et nec tabescere, odiosum nullo fine cruciari; malum linguam inflammari funestam, aquæ guttate perire, neque obtinere; acerbum in igne esse, et clamare, neque subveniri; insuperabilem. » Tuces, immensus gurges, ubi inclusus quis et detentus evadere aut aufugere nequeat; insuperabilis custodia murus, immiles custodes, tenebriosis carcer, infracta vincula, inconvulse catene, diri ferique flamma

flamma ministri, graves illæ quæ ad supplicium adhibentur scuticæ, firmi ungues et infracti, duri nervi, turbida pix atque torrens, fetens sulphur, ignea illa cubicula, extincta pyra, putidus virosusque vermis, inexorabile concilium, invictus gratia judex, inexcusabilis defensio; notis compuncti magnatum vultus, exoleti optimales, mendicæ reges, imperiti sapientes, fatui et rejectitii oratores, dementes divites, non audite falsa scribentium assentationes, manifeste malitiosorum versutia, perspicuæ fraudatorum calliditates, virosus avarorum odor, aperta personarum similitudo, verberones, impostores, omnia apud illos munda atque pæfacta. Væ improbis! profani, scelerati et impuri sunt in Dei conspectu. »

Adjiciunt Septuaginta Romani hæc noemen: « Sed resili, ne moreris in loco, neque inficias oculum tuum ad eam, ita enim transibis aquam alienam. » Quod ita explicat Clemens Alexandrinus, III *Pædag.* cap. II: « Ne ad alienum fluvium accedamus, nobis suadet pædagogus, per alienum fluvium alienam uxorem libidini deditam (et instar fluvii secum rapientem et absorbentem amasios) allegorice significans, ut quæ ad omnes idonet, et per meretriciam intemperantiam omnium voluptati effundatur. » Sicut ergo ne a torrente rapido abripiaris, procul ab eo fugis: sic

ne torrente libidinis abripiaris, procul fuge a meretrice. Mystice, idem Clemens, lib. I *Strom.*, hisca verbis significat, ait, cavendum esse ab hereticorum baptismi.

Insuper addunt Septuaginta Romani: « Ab aqua autem aliena abstinere, et de fonte alieno ne biberis, ut longum vias tempus, adjiciantur etiam tibi anni vite. » Hæc etiam legit Syrus, et Concilium Carthaginiense apud S. Cyprianum, ubi Nemesianus ex iis probare contendit, cavendum esse hereticorum baptismi, ideoque illud esse invalidum et irritum, qui fuit error S. Cypriani et totius illius Concilii. Clemens vero, lib. III *Pædag.* cap. II, ad litteram de meretrice exponit: « Ab aliena, inquit, aqua abstinere, et ex fonte alieno ne biberis, titillantis sensum delectationis flumentum nos vitare admonens, ut vivamus longo tempore; adaugeantur autem nobis anni vite, sive alienam voluptatem non venantibus, sive etiam hæreses declinantibus. » Hinc notat auctor *Catena Græcor.*: Sicut, inquit, apud Deum est fons vite, ita apud diabolum est vena vel fons mortis. Rursus, ut fons Dei est virtutis et agnitionis, ita fons diaboli est nequitiæ et insitiæ. Verum hæc omnia absunt ab Hebræo, Latina Vulgata, et Græca Complutensi. Quare certam S. Scripturæ fidem non obtinent.

SECUNDA PARS LIBRI.

Hucusque porrigit se encomium et parenesis, sive exhortatio ad sapientiam, quo Salomon laudans, dotes et fructus sapientiæ recensendo, inculcando et exaggerando, omnes ad eam invitavit et inclavit. Posito ergo hoc quasi proemio nunc ipsas Parabolas, id est gnomas et dogmata sapientiæ, sive Ethicæ, tradere aggreditur. Igitur hæc secunda pars inscribitur hebraice *מִסְלֵי* *misle*, id est *Parabole*, id est gnomas, et sententiæ præcæcæ *Salomonis* (1), quæ in Hebræo velut carmina et rhythmi perlegantur sunt, tum antithesis, tum chiasmatis, tum homioplitis, sive similiter cæcæntibus, aliisque schematibus, ac sæpe poterit nemistichium oppositio est prioris: licet subinde tacite duntaxat et obscure per metonymiam, qua

ex causa effectum, et metalepsin, qua ex antecedente consequens oppositum, aut vice versa ex consequente antecedens, vel comitans, oppositum subintelligendum lectori relinquit. Exempla dabo cap. X, vers. 6, 8, 9, 13, 14 et sequent. Crebro enim opponit sapientem stulto, justum impio, strenuum pigro, divitem pauperi, ac generatim virtutum vitio, virtuti sua præmia, vitio suas penas annectens. Sunt tamen nonnullæ gnomas merae parabole, id est similitudines, quibus unam rem, v. g. virtutem, alteri comparat et assimilat; quædam etiam sunt non tam de moribus quam de eventis hujus vite, quæ scilicet certos status, officia, actiones in hac vita comitari, vel subsequi solent, sive frequenter, sive nonnunquam. Insuper nonnullæ sunt comminatiores, aliæ promissorie, quædam ethicæ, aliæ œconomicæ, aliæ politice, ut dixi in Prologo. Denique gnomas hæc mixtum et disparatæ sine ordine proponuntur et commiscuntur, uti fit in distichis Catonis, P. Syri aliorumque veterum Gnomologorum. Unde Hugo ad caput X: Hoc caput, inquit, æque ac sequentia usque ad caput XXV, tot habet partes quot parabolas; quare hic connexio non est querenda, nec capita in certas sectiones dividenda.

(1) Misime vero, ait Rosenmullerus ad h. l., qui illam inscriptionem apposuit, indicare voluisse cæcæntis est, quæ præcedit non esse Salomonis; sed præmisit eam indicandi novi generis dicendi ergo, quippe singuli versus in iis quæ sequuntur singulas plerumque absolvunt sententiæ, quarum una raro coherat cum altera, ita ut per antithesin, per simile aut comparationem res eadem declaretur in quælibet seorsim versu. » Alexandrinus interpres, nisi librariorum peccato ea parte truncatus est, hæc inscriptionem aut non legit, aut non dignatus est suo libro inferre, quod Sapientiæ orationem continuari existimaret.

PARABOLÆ SALOMONIS.

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Alternat sermonem de filio sapiente et stulto, id est probo et improbo, operante et otioso, simplici et probo, de charitate et odio, ac præsertim de lingua bono, ejusque malo, eorumque premis et præmiis.

1. Filius sapiens lætificat patrem : filius vero stultus mortificat matrem suam. 2. Nil proderunt thesauri impietatis : justitia vero liberabit a morte. 3. Non affligit Dominus famam animam justam, et insidias impiorum subvertet. 4. Egestatem operata est manus remissa : manus autem fortium divitias parat. Qui nititur mendaciis, hic pascit ventos; idem autem ipse sequitur aves volantes. 5. Qui congregat in messe, filius sapiens est : qui autem sterit æstate, filius confusionis. 6. Benedictio Domini super caput justum : os autem impiorum operit iniquitas. 7. Memoria justum cum laudibus : et nomen impiorum putrescet. 8. Sapiens corde præcepta suscipit : stultus cæditur labiis. 9. Qui ambulat simpliciter, ambulat confidens : qui autem depravat vias suas, manifestus erit. 10. Qui annuit oculo, dabit dolorem : et stultus labiis verberabitur. 11. Vena vitæ, os justum : et os impiorum operit iniquitatem. 12. Odium suscitatur rixas : et universa delicta operit charitas. 13. In labiis sapientis invenitur sapientia : et virga in dorso ejus qui indiget corde. 14. Sapientes abscondunt scientiam : os autem stulti confusioni proximum est. 15. Substantia divitis, urbs fortitudinis ejus : pavor pauperum, egestas eorum. 16. Opus justum ad vitam : fructus autem impij ad peccatum. 17. Via vitæ, custodiendi disciplinam : qui autem increpationes relinquit, errat. 18. Abscondunt odium labia mendacia : qui profert contumeliam, insipiens est. 19. In multiloquio non deerit peccatum : qui autem moderatur labia sua, prudentissimus est. 20. Argentum electam, lingua justum : cor autem impiorum pro nihilo. 21. Labia justum erudiunt plurimos : qui autem indocti sunt, in cordis egestate moriuntur. 22. Benedictio Domini divites facit, nec sociabitur eis afflictio. 23. Quasi per risum stultus operatur scelus : sapientia autem est vir prudentia. 24. Quod timet impius, veniet super eum : desiderium suum justis dabitur. 25. Quasi tempestas transiens non erit impius : justus autem quasi fundamentum sempiternum. 26. Sicut acetum dentibus, et fumus oculis, sic piger his qui miserunt eum. 27. Timor Domini apponet dies : et anni impiorum breviabuntur. 28. Exspectatio justorum lætitia : spes autem impiorum peribit. 29. Fortitudo simplicis via Domini : et pavor his, qui operantur malum. 30. Justus in æternum non commovebitur : impij autem non habitabunt super terram. 31. Os justum parturiet sapientiam : lingua pravorum peribit. 32. Labia justum considerant placita : et os impiorum perversa.

1. FILIUS SAPIENS LÆTIFICAT PATREM; FILIUS VERO STULTUS MORTIFICAT MATREM SUAM. — Arabicus, *contristat*, vel *mortificat matrem suam*. « Filius sapiens » est probus, modestus, obediens; « stultus » est improbus, petulans, con-

tinuax. In passim hoc libro sapiens vocatur probus, stultus vero improbus, quia vera sapientia est ipsa virtus et probitas, ac vicissim summa insipientia est vitium et improbitas. Dicit ergo quod filii probitas patri sit gaudium, improbitas vero ma-

tri sit merori, quia filius est pars, caro et sanguis parentum : filii ergo virtus et vitium in parentes proxime redundat, eisque vel lætiam, vel tristitiam conciliat. Sub patre intellige et matrem, ac vicissim sub matre intellige et patrem (1). Tribuit tamen lætiam patri, mortificat matrem : primo, copie causa; secundo, quod patres, utpote sanguinei, prones sint ad lætiam, utpote sanguinei, phlegmatici et melancholici, ad tristitiam; tertio, quia patres severius educant castigantque filios : quo fit ut filii bonos induant mores, quibus patrem lætificent; matres vero blandius et conniventi tractant filios : quo fit ut filii evadant vitiosi, petulantes, contumaces, itaque merorem matri afferant, eo magis, quo ipsa per nimiam indulgentiam causa vel occasio fuit ut tales evaderent filii. Meret ergo, quia ipsa meroris ansam dedit. Ita Baynus. Vere Quinilianus : « Mollis, inquit, illa educatio, quam indulgentiam vocamus, nervos omnes et mentis et corporis fragit; » quarto, quia filius sapiens ad publicos evehitur honores, officia et cathedras, quæ spectat pater, ideoque letatur; stultus vero privatum cum matre vivit vitam ignavam et voluptariam, matrique gravis est et rebellis : quare ipsa occulta hæc dedecora et probra filii spectans, assidue læget et læret. Ita R. Salomon, R. Levi et Aben-Ezra. Denique matres tenerius amant filios quam patres, tum quia femine sunt, tum quia certiores sunt illos suos esse filios, quam patres, tum quia plus filiis conferunt quam patres; nam, ut alia taceam, novem mensibus in utero alunt gestantque eos cum magnis doloribus, fastidiis et angoribus; deinde pariunt eos cum ingenti cruciatu et periculo vite; denique jam natos lacte suo alunt nutriuntque per plures annos. Hinc fit ut magis anxie sint de filiorum vita et moribus, magisque dolent et merent, si pravi evadant, quos tantis impendiis, laboribus et doloribus genuerunt et educarunt. Accedit quod filii ob rationes jam dictas magis imitentur indolem matris, quam patris; quare matri culpæ et probo datur magis quam patri, si filius evadat insolens et improbus. Igitur meret ipsa probrum et culpam tum filii, tum suam. Huc facit illud Menandri : « Lætitia patris filius sapiens. » Vice versa Valerius Maximus, lib. I, cap. II, hanc dat rationem, cur Dionysius tyrannus scelorum penas vivens non dederit : « Dedecore, inquit, filii mortuus penas rependit, quas vivus effugerat. » Porro hanc gnomen primo loco collocat Salomon, ut moneat tum parentes honeste filios educare, eorumque vitia castigare, ut illis sint gaudium, non merori; tum filios, ut probe se gerant, parentibusque sint obsequentes; sic enim fore ut eos exhilarent, non contristant. Solent enim filii

(1) Est hic sermo in duobus membris constantis ætatis, seu vicissim elliptica, ubi in uno membro nomen, in altero alterum exprimitur, et tamen in utroque membro utrumque intelligendum.

amore et reverentia parentum tangi, adeoque hic summus est eis ad virtutem stimulus, quem proinde eis hic adhibet Salomon. Ita S. Augustinus sua heresi et scortatione merori tuit S. Monica matri suæ, cujus dolores et lacrymas, quibus eum secundo quasi parturit, fuisse ipse recenset in libris *Confess.* Ita Blanca, regina sancta, magna sollicitudine educavit S. Ludovicum regem Francorum filium suum, ac causa fuit sanctitatis ejusdem. Identidem enim ei occinebat illud : « Fili, mallem te aspicere mortuum, quam committerem aliquod peccatum mortale, quo Dei offensam odiumque incurreres. » Ita non raro filii improbi sua improbitate matres ingenti merore afficiunt, imo conficiunt et enecant; quare veri sunt parricide et matricide.

Mystice, « filius sapiens » est fidelis probus, præsertim peccator penitens; hic « lætificat patrem, » id est Christum, qui eum sanguine suo genuit, et matrem, id est Ecclesiam, quæ eum utero baptismi peperit; improbus vero eodem contristat. Typus hujus meroris existit in matre vidua urbis Naim, lugente filium unicum jam mortuum, quem Christus matri lacrymis commotus ad vitam revocavit, *Lucæ* cap. VII, vers. 11, ut ibidem explicat S. Ambrosius, S. Gregorius, S. Augustinus, Beda et alii.

Rursus filii sapientes sunt discipuli, subditi, ponentes; hi enim, si bene se gerant, lætificant suos magistros, Superiores, Confessarios, etc.; sin male, eos magno merore afficiunt, quia, ut ait Sixtus philosophus in *Sentent.*, num. 164 : « Peccata discentium, opprobria sunt doctorum. » Nam iidem erga subditos affectum habent tam matris, quam patris. Unde ille dicebat Prælate :

Verbera patris habes, ubera matris habes.

Dicant ergo cum Jeremia cap. IX, 4 : « Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum? etplorabo die ac nocte interfectos filios populi mei. »

2. NIL PRODERUNT THESAURI IMPIETATIS : JUSTITIA VERO LIBERABIT A MORTE. — Primo, aliqui cum Hugone hæc accipiunt generatim de quibusvis thesauris et opibus, etiam juste liciteque partis; omnes enim opes dicuntur « impietatis, » id est impie, eo sensu quo a Christo vocatur « mammona iniquitatis, » *Lucæ* XVI, 9, scilicet primo, quia opes sæpe per injustitias conquiruntur. Unde illud : « Dives aut iniquus, aut iniqui hæres; » secundo, « iniquitatis, » quia divites sunt occasio, materia et stimulus omnis peccati, præsertim injustitiae; tertio, « iniquitatis, » id est inique, id est infide, fallaces, caduceæ, vanæ et mendaces, non vere, non fideles et stabiles, uti explicat Christus ibidem versu 11, eodem cap.; quarto, addit S. Augustinus, serm. 35 *De Verbis Domini*, « iniquitatis, » quia iniqui solas eas putant esse divitias; non enim norunt spirituales, cœlestes et æternas, quæ a nemine eripi possunt. Unde pro thesauris

illud Apostoli, II *Corinth.* VI : « Nihil habentes, et omnia possidentes. » Hoc est centuplum pauperibus spiritu promissum a Christo, *Matth.* XIX, 29. Hoc est paupertatis Evangelicæ majestas, quæ scilicet totius mundi possessionem sibi vindicat. « Fidei enim totius mundi divitiarum est, » ait S. Bernardus, *serm.* 21 in *Cant.*

Porro justum hic quemlibet, s. d. maxime elemosynarium accipe, juxta illud Christi promissum : « Beati misericordes, quor. am ipsi misericordiam consequentur. » Unde S. Cyprianus, *De Opere et Eleemosyna* : « Metuis, inquit, ne patrimonium tuum deficiat, si operari largiter coeperis? Quando factum est ut justo deessent subsidia vite, cum scriptum sit : Non occidet Dominus fame animam justî? » quasi dicas : Impossibile est ut Deus fame perire sinat eum qui famelicorum vitam fame pereuntium sustentat.

Mystice, S. Basilus in cap. I *Isaia*, Beda et Hugo hæc accipiunt de fame spiritali, hoc est, de defectu verbi Dei, gratiæ et Sacramentorum. Unde notat S. Basilus hic dicit, non affliget Dominus animam justî fame : « Non enim loquitur, ait, hic de fame corporis (utique enim dixisset de corporibus justorum), sed de inedia animarum. » Hugo vero accipit famem vitiorum. Quid est, inquit, luxuria nisi fames insatiabilis voluptatis? quid superbia nisi fames insatiabilis dignitatum? quid avaritia, nisi fames insatiabilis facultatum? Quia quidem concinunt cum his quæ Joannes dixit : « Quidquid est in mundo, aut est concupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vite. » Hinc S. Thomas, *Opusc. De Eucharistia*, ad ejus frequentationem allicet hæc sententia : « Non affliget Dominus fame animam justî, » quia Eucharistia famem vitiorum jam dictam sedat : rursus sedat famem anime ad eam anhelantis, cæteraque ejus vota et desideria; quin et non raro famem corporis. Sic Joannes Abbas apud Palladium in *Lausiaco*, cap. LXI, per plures annos sine cibo vixit, sola se pascentes Eucharistia in Dominica. S. Catharina Senensis diu sola Eucharistia vixit, imo ea sumpta fastidiebat omnem cibum corporeum; cumque eum jussu confessori acciperet cogere, illico illum stomacho retinente rejiciebat.

Et insidias invidiorum subvertet. — Pro insidias hebraice est חַוְוָה *havvat*, pro quo Septuaginta legentes חַוְוָה *chovvat*, verterunt vitam : « Vitam autem, inquit, impiorum evertet. » Verum cæteri legunt *havvat*, id est vanitatem, pravitatem, insidias, fractiones, contritiones. Unde Tigurina vertit, *astutiam* (Vatablus, *calamitatem, damnam, perniciem*) vero impiorum propellet. Siquæ est antithesis cum hemistichio precedenti inter justum justorum et insidias impiorum; illam enim taliter alitque Deus; hæc evertit, q. d. Non sine Deo justos probosque spoliari bonis, et fame affligi; improbos vero, qui per fraudes et insidias

eos bonis spoliare et ad famem redigere conantur, impellet in eandem perniciem, quam ipsi probis machinati sunt, ut suis dolis capiantur, suisque artibus quasi retibus illaqueentur, itaque eos subvertet. Unde Pagninus, et propter pravitatem impios Deus expellet. Duplici ergo beneficio Deus justum afficit, et quasi duplici telo pro ipso depugnat. Primo, quod famem ab eo depellat; secundo, quod insidias impiorum eum ad famem redigere conantium dissipet et evertat, juxta illud *Psalm.* XXXII, 11 : « Divites egerunt et esurierunt; inquirentes autem Dominum non inveniuntur omni bono. » Porro David insidias impiorum comparat insidiis leonum præde insidiantium, et in eam involantium. « Insidiatur, inquit, in abscondito quasi leo in spelunca sua; insidiatur ut rapiat pauperem, rapere pauperem dum attrahit eum, » *Psalm.* IX, 9; sed Deus hæc insidias leonum conterit. Unde subdit vers. 13 : « Contere brachium peccatoris et maligni; quaeretur peccatum illius, et non inveniatur. »

Denique *havvat* Chaldeus vertit, חַוְוָה *havinna*, id est possessiones; R. Saadia et Baynus, substantiam et opes. Unde Syrus, *facultates impiorum perdet*; Chaldeus, *possessiones impiorum expellet*, q. d. Deus opes impiorum tebulur, ne fame affligantur, impiorum vero opes evertet, ut fame cruciantur. Hebræum enim *havvat* derivatur ab חַוְוָה *hava*, id est esse, subsistere; unde substantiam, id est facultates, significat et alludit ad חַוְוָה *hava*, id est opes. Rursus *havvat* veritas esse, hoc sensu, q. d. Deus evertet impiorum esse et vivere, id est vitam eis adimat, uti vertunt Septuaginta (1).

4. EGESTATEM OPERATA EST MANUS REMISSA; MANUS AUTEM FORTIUM DIVITIAS PARAT. — Sensus est clarus, quasi dicas : Labor parit opes, otium inopiam; diligentia dilat, negligentia depauperat; fervor est parens opulentie, torpor egestatis (2).

Pro egestatem hebraice est רָאָה *raa*; quod, si alio puncto legas רָאָה *raa* ros, significat toxicum, venenum, q. d. Pigrizia est quasi lentum venenum, quod sensum proserpens totum hominem inficit, eumque torpore æque ac fame conficit et enecat. Verum legendum est *raa*, id est egestatem, non ros, id est venenum; ros enim legitur Septuaginta, Noster, Chaldeus et cæteri. Egestatem accipe ad litteram pro inopia opum. Allegorice, Beda accipit egestatem honorum in celo, q. d. Quicumque in vita remissus et pigre vivit, hic bonis omnibus in futuro sæculo carebit.

Pro remissa hebraice est רֵמְיָה *remia*, quod tam fraudulentam, quam projectam, id est remissam, inertem et pigram significat. Pigræ enim solent ex inertia manus torpidas exporrigere, imo proletere; (1) Maurer חַוְוָה vertit cupiditatem : recte tam et etymon, tam ob oppositionem priori membro. Sed Hebræi malo sensu de pravis cupiditatibus usurpant, et omnino de malis et perniciosis studiis et conatibus. Hinc Vulgatus reddidit insidias.

(2) Hebr. est, pauper fit qui agit manu remissa.

fidem quia nolunt laborare, fraudulentè evadunt et fures, ut victum sibi comparent, ut videmus in pigris mendicis. Rursus, qui fraudi innititur, remissus fit et inertis, quia fraudem sibi ad victum parandum sufficere putat; sed decipiuntur utrique, quia tam fraus quam pigrizia causa est egestatis; Deus enim fraudulentos punit redigitque ad paupertatem, uti experientia constat. Unde vertit Chaldeus, *paupertas attenuat virum dolosum, et manus recti dicit*; Syrus, *manus autem justorum dicitur*; Pagninus, *pauperem facit manus fraudulenta*; Tigurina, *qui operatur fraudulentam manum, egenus est*. Vatablus pro *fraudenta* vertit, ut Noster, *remissa*, et utrumque connectens sic explicat, q. d. Qui malis artibus optat augere rem suam, ut faciunt otiosi, qui decipiunt alios ut vivant, ad egestatem redigetur. R. Salomon, R. Levi et Aben-Ezra חַוְוָה *chav remia* (quod Noster vertit, *manus remissa*; alii, *fraudenta*) vertunt, *bilances fraudulentæ*. Unde sic transferunt, *egenus erit, quisquis bilances habet fraudulentas, ut justum non det mercium pondus, cum eas vendit; et plus justo ponderet eas, cum emit*. Septuaginta vertunt, *paupertas virum humilitat*, id est, facit ut manu sit projecta et abjecta, uti solent esse viles et humiles; Septuaginta de more secutus Arabicus vertit, *paupertas deprimit hominem; manus audacium dilatantur*.

Aliqui per *manum remissam*, scilicet ad dandum, accipiunt manum avaram, q. d. חַוְוָה *chav*, id est curvata et clausa manus, avara, et honorum tenax egestatem et penuriam adducet; contra vero *manus fortium*, id est adparata, id est liberalis, et in elemosynas effusa, divitias et fortunas cumulat. Unde *Ecclesi.* cap. IV, 36 : « Non sit, ait, porrecta manus tua ad accipiendum, et ad dandum collecta. » Nam, ut ille ait : « Plures opum condi, promi paucissimi. » Verum hic sensus acrior est; atque « manus remissa » proprie non est avara, sed aeda et pigra; sicut *manus fortium* non est liberalis, sed laboriosa, sedula, industria.

Pro *fortium* hebraice est חַרְטֻמִּים *charutim*, quod Syrus vertit *justorum*; Chaldeus, *rectorum*; Septuaginta, ἀδικῶν, id est virtutum, qui viriliter agunt; Tigurina, *sedulorum*; Baynus, *solicitorum*, quales solent esse mercatores ad rem attenti; unde Pagninus vertit, et *manus mercatorum sollicitos dilatabit illos*. Proprio *charutim* significat viros acres, qui quod cogitant et inchoant, strenue persequuntur, nec desistunt, donec ad destinatum finem perducant. Radix enim חַרְטֻמִּים *charuts* significat acere, excuere, exercitare vim et virtutem suam, acriter et alacriter agere, urgere, ad finem rem perducere. Alii *charutim* vertunt, *incisos, conatos, practicos*, quales sunt attenti ad rem, qui præcise ad obolum vel momentum sua exigunt, vel disponunt. Unde mercatores hoc habent axioma : Si vis discere, attentus esto ad omnia etiam minima, nihil negligas, nullam occasionem lucri etiam exigui prætermittas,

quia ex multis exiguis quid fit magnum et exitum. Noster vertit *fortium*, id est sedulorum, strenuorum. Qui enim fortis est, rem strenue urget, et ad finem usque perarget. Pro *debitis parat* hebraice עָשָׂה *tasir*, id est decimat, sensus erit, q. d. Labor strenuus sedulorum ex uno lucratur decem, sortemque decuplat; sicut terra fecondæ ex uno grano seminato producit decem, imo 30, 60 et 100.

Porro hæc sententia in opibus tam spiritalibus, puta sapientia et virtute, quæ temporibus locum habet. Virtutum enim studiosus magnos eorum cumulos et thesauros congregabit, negligens vero et piger earum inops manebit; nimirum, ut ait Comicus :

Celites sudore cuncta fenerant mortalibus;
Quidquid est in orbe seruit omne diligentia.
Labore virtus crescit ac pecunia.

Sicut ergo mercatores intanti opibus quotidie lucrum adiciunt lucro, denarium denario, aureum auro; sic multo magis mercatorum virtutum virtutem virtuti, actum actui, gradum gradui adiciat, ac diem sibi perisse putet, quod nihil in virtute promovit, quo nulli elemosynam corporalem aut spiritali contulit, quin re quamquam se ipsum non viciat, quocirca desiderium et otium ut pestem fugiat. De S. Antonio scribit Sozomenus, lib. I *Histor.* cap. XIII : « Neque ipse otiosi aliquando in animum induxit, et qui præclare vitam esset acturus ad laborandum hortatus est. » Et S. Athanasius ait eum instar apic collegisse mel virtutum ex Sanctorum conversatione : ab uno enim qui in humilitate excellabat, didicisse humilitatem, ab alio patientiam, a tertio charitatem, a quarto aliam virtutem in qua eminebat, S. Ephraim, in *Contrit. spiritual.* : « Qui amat otium, inquit, nunquam prosperabitur. » S. Ambrosius, lib. I *De Cain*, cap. IV : « Non dormientibus, inquit, non otiantibus, sed vigilantibus pollicentur premia, et labori merces parata est. » S. Leo : « Non dormientibus provenit regnum celorum, nec otio et desidia torpentibus beatitudo æterna ingeritur. » S. Hieronymus, vel quisquis est auctor, epist. ad *Demetriadem* : « Excitandus est, inquit, spiritualibus stimulis semper animus, et majore quotidie ardore renovandus. Orationis instantia, illuminatione, lectio, sollicitudo vigiliarum, diurna et nocturna ejus incitamenta sunt. Nihil enim in hoc proposito otio deterius est, quod non solummodo non acquirit nova, sed etiam parata consumit sanctæ vite ratio processu gaudet et crescit, cessatione porrescit et deficit. » S. Bernardus, lib. *De Considerat. ad Eugen.* cap. XIII : « Si recte, ait Sapiens hortatur sapientiam in otio scribit, cave dum et in otio otium est. Fugienda proinde otiosa, mater nugarum, novera virtutum. » S. Basilus, in *Constit. Monast.* cap. V : « Quid Apostolus nonne ipsi quoque Dominum sunt imitati? no

Secundo, sicut ventus non heret, sed celerissime pertransit, sic et mendacium. Unde eleganter Petrarca, lib. II *De Vita solitaria*, mendacium cum urinato, qui sub aquis degit, conferens : « Simulata, inquit, illico patescunt, fucus sudore diluitur, et argutum etiam mendacium vero cedit, coramque pressus inuenta diaphanum est. Nemo sub aqua diu vivit, erumpat necesse est, ac frontem quam celabat, aperiat, ut ventis ac molli aura pascatur. »

Tertio, sicut ex uno vento plures generantur, sique contrarii, qui inter se configunt et colluctantur : sic ex uno mendacio plura nascuntur, eaque sibi invicem contraria et colluctantia.

Quarto, ventus, licet sit tenuis et inanis, utres tamen distendit : et mendaces turgent vento vanitatis et superbie. Rursus ventus canorus facit aves; nam cygni favonio afflati canunt suavis. Ergitur enim alarum densitas, fidium nervos temperatos referens, et plectrum statim zephyrus suggerit. Insuper, sicut organa sunt hydraulica, quae aqua aguntur : sic sunt et anemaulica, quae vento arte excepto harmonice personant. Talia vidi Tusculi, in quibus philomelae alieque aves, arte factae instar vivarum philomelarum et avium, miro venti artificie canebant et modulabantur. Simili modo, ventus vanitatis et ostentationis agit mendaces, ut artificiose et eleganter sua mendacia concinent atque decantent : sed sicut in illis praeter sonum nullus est fructus, sic et in his. Mendaces enim sicut ventus res sonans et cymbalum tinnens.

Quinto, S. Basiliius, hom. 6 *Hexam.* : Vultures, inquit, et galli in aëria subvecti plenas solo ventorum flatu hanc itaque concipiunt ova quae, quia ex vento sunt, ideo irrita et inania ac subventanea vocantur. Sic mendaces ex vento, id est ex diabolo, qui est pater mendacii, concipiunt mendacia, fraudes et dolos, quae exterius speciosa, intus inania sunt et in fumum evanescent : quae nullum pascent nisi diabolum, cuius sunt ova et fetus. Unde S. Augustinus, lib. III *Contra Creonem*, cap. ix : « Porro, inquit, si maledictus, qui spem suam posuit in homine, quanto magis qui spem suam ponit in falsitate opinionis humane? ut in illud aliud incidat quod scriptum est : Qui fidit in falsis, hic pascit ventos, id est, fit esca spiritibus malignis. » De talibus, ait Osee x, 13 : « Arastis impietatem, iniquitatem messistis, comedistis frugem mendacii; quia confisus es in vis tuis, in multitudinē fortium tuorum. »

Sexto, ventus licet subtilis, subinde ita validus est, ut arbores, urres, domos sternat et evertat : sic mendacium, licet in se inane, tamen subinde fucus et fraudibus ita palliatur et armatur, ut inter reges et populos bella intermecina conciet, ac urbes, regna et imperia evertat.

Tropologice, ventosi sunt et ventos pascent, qui vulgi opiniones et rumores consecantur; et qui adulationibus propriis ac detractionibus aliorum

gaudent; hisce enim multa permiscetur mendacia. Nam, ut ait Jeremias cap. ix, 3 : « Extenderunt linguam suam quasi arcum mendacii. » Quare tales pascent ventos, et instar canum stolidorum sequuntur aves volantes, donec suam stoliditatem adverentes sero peniteant, eamque rideant et damnent. Ita Hugo, Denique, qui creatur potius fidunt quam Creatori. Omnes enim creaturæ ventus et umbra sunt, si cum Creatore conferantur. Unde Psaltes, *Psal.* iv, 3, commiseratus exclamat : « Filii hominum, usquequo gravi corde? ut quid diligitis vanitatem, et quaeritis mendacium? » Et Isaias cap. xxvii, 15 : « Posuimus mendacium spem nostram, et mendacio proteci sumus, etc. Subvertet grandis spem mendacii. » Et Jeremias cap. xiii, 25 : « Inscors tua, parsque mensura tuae a me, dicit Dominus, quia oblitus es mei, et confisa es in mendacio. » Et cap. xvi, 19 : « Vere mendacium possederunt patres nostri, vanitatem, quae eis non profuit. » Post gnomen jam explicitam Septuaginta hoc loco subnectunt aliam, quae nec in Hebraeo, nec in Latina Vulgata existat, estque haec : « Filius eruditus sapiens erit, imprudens autem utetur ministro; » eamque legit S. Augustinus, lib. XVI *De Civitate*, cap. ii, et sic explicat : « Solent impii pacem perturbare Sanctorum; sed haec in usum cedunt proficientium, iuxta illud Apostoli : Oportet hereses esse, et probati manifesti fiant in vobis. Unde etiam scriptum est : Filius eruditus sapiens erit; imprudens autem ministro utetur, » q. d. Dei providentia fit ut impii, v. g. heretici, exagient fideles et pios, ad eorum probationem, ut scilicet crescant in fide et virtute : quocirca imprudens, id est impii, esto videantur dominari piis, revera tamen ministrant et serviunt, quia Deus eis quasi ministris utitur ad acuendam piorum virtutem et gloriam. Rursus, q. d. Filius in disciplina eruditus, et moribus compositus, est sapiens; sepe tamen, Deo disponente, fit ut ministrum habeat imprudentem, ut is exerceat tum ejus patientiam, tum prudentiam, utque imprudens minister a prudente non proderet regatur, discatque prudentiam. Ad haec servi, quia servili sunt ingenio; hinc si herum sapientem, id est modestum piumque, nacti sint, insolentent eumque molesti sunt; sin durum et imperiosum, cervicibus submittunt. Sapiens ergo servilia ingenia servilliter tractet, usurpetque illud Melancthi apud Palladium in *Laesiaca*, cap. cxvii : « Contra stolidos animi elatione, velat cane et accipitrem tendunt est. »

Tertio, et valde apposito sic exponas, ut significet hic sapientiae vis, potestas, dignitas et majestas, quae tanta est, ut etiam insipientibus imperet et dominetur, q. d. Filius eruditus et prudens non tantum sibi sapiens erit, sed et alios regere poterit, imo imprudentibus et insipientibus tanquam ministris uti noverit; sua enim sapientia sciet quomodo domandi et regendi sint, quibusque ministeriis applicandi, ut sibi sapere, alii

prodesse discant. Hoc est quod Salomonem secutus Ecclesiasticus ait cap. x, 28 : « Servo sensato liberi servient. » Vide ibi dicta.

5. QUI CONGREGAT IN MESSE (Chaldaeus, qui operatur in aestate), FILIUS SAPIENS EST; QUI AUTEM STERTIT AESTATE (Chaldaeus, in messe) FILIUS CONFUSIONIS. — Hebraice, *filius confusus*, tam se, quam suos parentes, domum et familiam. Est hoc preceptum vel monitum prudentiae economicae. Igitur grammaticè ad litteram significat in messe aestate laborandum esse agricolae (quales fuere patris patres, et plerique hominum primis mundisæculis) ex precepto Dei, *Genes.* ii, 15, et cap. ii, 17, ut parat sibi suisque alimenta in hiemem : nam si obicitur et stertat, et praeterire messem, in hieme famebilis et mendicare cogetur vel fame conficietur; quod ipsi ingens erit damnum, aequè ac confusio et probrum. Haec gnoma parallela est illa Ben-Sira *Alphabeta* 2, littera *lamed* : « Ne dormias in juventute tua, et in senectute tua ne ducas vetulam. » Nam quatuor sunt aetates secundum totidem partes anni. Pueritia est ver, aetas juvenis, autumnus aetas provector, hiems senectus. Atque sic aetas apta est colligendis frugibus in hiemem, sic juvenis idonea est comparando viatico in reliquum vitam; quod non potest facere qui dormit et stertit, qui otiosus est et deses, quo sensu dicimus : « Jus vigilantibus scriptum esse, non dormientibus. »

Symbolice ergo sub cortice litterae et parabole significatur, primo, laborandum esse in adolescentia, ut parentur alimenta senectuti. Rursus in adolescentia studendum sapientiae et virtuti, ut ea fruarum in senectute. Adolescentia enim recte vocatur aestas et messis, quia vegeta, animosa, fervida, studio et laboribus apta, docilis, ingeniosa; sicut enim formatur et assuescit animus corpusque sive virtuti vel vitio, sive labori vel otio in adolescentia, sic durat et perseverat fere per reliquum vitae. Unde Septuaginta vertunt, *incolumis* (legerunt ipsi pro *ager*, id est congregans, aliis punctis *ager*, id est collectus, servatus, incolumis) *evasi ab aestu filius intelligens; correptus autem a vento fit in messe filius iniquus*, q. d. Juvenis sapiens in adolescentia, quando ebullire solet ardor sanguinis et concupiscentiae, ab eo immunitus evadit, quia ardorem hunc restingit domando et mortificando suas passiones; insipiens vero, qui a vento ardente, sive uredinae concupiscentiae, in adolescentia abripi se sinit, « fit filius iniquus in messe, » id est in senectute, in qua homines metere solet id quod seminaverunt et dederunt in juventute. Virtutes enim et vitia adolescentiae adhaerent homini usque ad senium et mortem. Uredo est ventus urens, qui sicut frumenta, puta spicas, ut inanes sint, nec dedit farinam; ita concupiscentia siccit omnem virorem et medullam virtutis, facitque hominem inane, omnique bono et virtute vacuum. Auctor vero *Catena Graecorum* versionem Septuaginta

sic explicat, q. d. Cruces et calamitates patienti animo acceptae vitam, impatienti autem mortem adferunt : « Vir intelligens, ait, qui per cruces et calamitates non secus excoctus et probatus est, atque aurum per incensam fornacem probari solet, letos justitiae fructus edit; contrario, vir iniquus ab his etiam rebus, per quas melior aliqui evadere debebat, saepe corrumpitur et depravatur, et omnino etiam perditur. » didimus ibidem : « Qui naturali, inquit, sapientia et intelligentia valet, illum neque sol exurit per diem, neque luna per noctem. Per ardentem, vire hujus curas et molestias designat. Illos vero qui propter istiusmodi res deiciuntur et quasi deficient, fumum vocat. Christus servator noster afflictionis et persecutionis illas quae propter Deum verbum interdum eveniunt, in Evangelica parabola aestum appellat. »

Secundo, *aestas et messis* est symbolum occasionis, sive temporis idonei ad rem bene gerendam, q. d. Qui arripit occasionem rei conficiendae, dum illa sese offert, ille sapit; qui negligit, desipit : nam a fronte capillata est, a tergo occisio calva. »

Tertio, *aestas* symbolum est presentis vitae, hiems mortis et status futuri saeculi, ubi nullum est laborandi et metendi tempus, q. d. Qui laborando congregat sibi in hac vita merita bonorum operum, ut ex his colligat promissa aeternitatis, ille demum sapiens est : qui vero in hac vita ea negligit, ac corpori, gulae et luxuriae inhiat et indormit, ille insipiens est, et confundetur in die iudicii : quia tunc videbit se ob neglectum hoc tempus damnari, et cruciari in gehenna flammis aeternis. Unde sapienter monet Ecclesiastes cap. ix, 10 : « Quodcumque facere potest manus tua; instanter operare; quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas. » Quocirca S. Gregorius Nazianzenus in *Tetrastichis* vitam presentem ait esse nundinas, in quibus omnia mercari liceat, post eas nihil :

Hanc esse vitam nullitas credas velim;
Negotari si scias, lucrum feres,
Cauda mutans commodis perennisibus;
Post tempus istud alterum non suppetet.

Hoc Nazianzenus.

Mystice itaque Tribulationes, inquit, et labores, quibus assidue homines afflictiuntur, in hac vita, sunt aestus et aetas, in qua magnam humilitatis, patientiae, charitatis ceterarumque virtutum messem colligere licet; qui ergo sapit, tempus hoc captat; qui autem desipit, impatientia, inertia et accidia sua praefluere sinit et perdit. Huc facti exemplum fornicae propositum a Salomone, cap. vi, 6 : « Quae parat in aestate cibum sibi, et congregat in messe, quod comedit. » Ubi nullas formicae et diligentiae analogias recensui.

6. BENEDICTIO DOMINI SUPER CAPUT JUSTI; OS A

TEM IMPIOREM OPERIT INIQUITAS. — Complutenses et alii nonnulli legunt, *iniquitatem*; Hebraice, *benedictiones super caput* (vel capiti) *justorum*; *os autem impiorum operit iniquitas*, vel *iniquitatem*, ut vertit Symmachus et Aquila; Theodotion, *rapinam*; Vatablus, *injuriam*.

Jam primo, Vatablus hunc dat sensum, q. d. Solet justus benedictio; impius autem semper cogitat malum, ut scilicet aliis inferat injuriam, calumniam, rapinam. Verum hic nulla apparet antithesis inter justum et impium.

Secundo, Cojetanus, q. d. Justus indoles et ingenium est aliis benedecere, id est bene precari et benefacere, si possit: at « os impiorum operit iniquitas; » vel, ut ipse vertit, « operitur iniquitate, » quia plenum est maledictionibus, calumniis, probris, etc. Hic clara est antithesis inter benedictionem pii, et maledictionem impij.

Tertio, aliqui *super caput* exponunt, *operit capite*, et *ore facit*: *Benedictio Domini super caput justi*, id est, inquit, justus, quæ juste peperit, et honesta industria quæsit, ostendat venditque palam. Sic enim infra dicitur: « Bonorum laborum gloriosus est fructus. » Et *Actor. xx, 34*, S. Paulus gloriabundus dicebat: « Ipsi scitis quoniam mihi, et his qui mecum sunt, ministraverunt manus istæ. » Contra vero: « Os impiorum operit iniquitatem, » vel rapinam, vel injustitiam (omnia in idem recidunt), id est celet absconditque lucra, nec audeat palam exponere artes et fraudes, quibus ditatus est; fraudes enim et scelera, quia pudenda, lucem fugiunt, tenebras amant.

Quarto, q. d. « Benedictio, » id est gratia Dei, operit caput justi; at iniquitas et scelus operit os et caput impij, q. d. Gratia et peccatum secretantur justum ab impio: justo enim propria est gratia, impio peccatum. Quocirca opera justi sunt opera gratiæ et virtutum; opera vero impij sunt rapinæ, fraudes et scelera. Unde Chaldæus vertit, *in ore impiorum operitur rapina*. Et R. Levi: « In justis, inquit, caput benedictiones defluunt, nimirum ut sit cordatus: jugiter enim versabitur in cogitatione bonorum; vel etiam vox capitis innuit rei primordia: in exordio enim justus patefacit benedictiones, quibus cumulatus incedit; impius vero iniquitatem, quam machinatur, occultat, ne, si delegat, explere vetetur. Significat ergo justum, eum aliquid aggrediri, semper benedictione se auctum experiri; tum etiam cumulari se bonis, auxiliumque præberi, ut optato fine fruatur; cum nihil præter honesta, utque aliis beneficiat, in votis habeat. Quare in negotii exordio sperandum est et benedictiones impensum iri: si enim cæteri consensit cogitationis illius, libentissime suppetias ferent. Impiis autem secus contingit. Veniunt enim semper, ne possint iis quæ vehementer appetunt, si alii id perspectum habeant; quomobrem occultum aliis esse crimen volunt, quod præstare nefarie moluntur. Qua in re par

pari illis refertur, cum memoria justis sit in benedictione, » etc.

Quinto et genuine, q. d. « Benedictio, » id est affluentia bonorum omnium, defluet, et quasi ex celo depletur in caput justi; os autem et caput impiorum operit iniquitas, id est pena iniquitatis, quæ quia justa, ita os eorum contrahat, ut ne mutire quidem, vel hiscere, obtaurum vel homines audeant, juxta illud *Psal. cvi, 42*: « Videbunt recti, et letabuntur; et omnis iniquitas opprobriabit os suum. » Impios ergo operiet confusio, condemnatio et supplicium fraudum, mendaciorum, injuriarum, aliarumque iniquitatum, quas ore et capite (ibi enim est ratio et voluntas) commiserunt (1).

Ubi nota primo, per os accipi caput et vultum synecdochice; sed dicit os, quia impij plerasque fraudes, injustitias et scelera ore perpetrari; secundo, iniquitas metonymice sumitur pro pena iniquitatis tam hic quam alibi sæpe. Unde Septuaginta vertunt, *os autem impiorum operiet luctum intempestivum*, Græce *πένθος ἀερόν*, quod interpretes *Catenæ Græc.* vertit in nominativo, *placatus et luctus intempestivus*. Unde Origenes ibidem hoc explicat: « Justo prudenti et ornato res quoque difficiles et afflictæ faciles evadunt; sed aliter affecto etiam levia et consolationem quandam habentia, difficiles videntur. » Sensus ergo Septuaginta est, q. d. Cito impij, et ante tempus ab ipsis præcogitatum puniuntur, ideoque lugebunt: esto subinde per confusionem luctum suum celare, et vultum letum præ se ferendo operire tegetere conentur. Rursum erit hic placatus intempestivus, id est ante tempus judicii extremi et gehennæ, ut hic luctus sit præludium placatus æterni; tertio, per *justum* accipe quemlibet, sed maxime misericordem et eleemosynarium: hic enim peculiariter in Scriptura vocatur justus; et hic, utpote beneficus, solet benedici a Deo et hominibus. Unde huic apte opponitur *חמאס* *chamas*, id est violentia, injuria et iniquitas, quam aliis inferre solet impius, ideoque in penam et supplicium incurrare, juxta illud *Psal. cviii, 17*: « Persecutus est hominem inopem, et compunctum corde mortificare; dilexit maledictionem, et venit ei. » Quocirca noster Salazar sic exponit, q. d. « Benedictio Domini super caput justi, » id est, affluentia bonorum omnium misericorditer continget; os autem impiorum operit iniquitas, » hoc est, iniquitatis pena, puta dei maledictio, in opem et

(1) *Benedictiones in caput justis*, juste fausta precantur omnes; et, at os impiorum operit injuria, vel violentia: improbis, quorum os nil nisi injuriosæ proloquutio, quoniamque eos norunt, diras imprecantur, quæ seu exaudiet. Dirarum imprecatio ex opposito (*benedictiones*) suppletur est, uti expe unum membrum supplicium ex altero. Sunt vero talia, in quibus sensus non statim obvius est, cum in finem sic confirmata, ut audientis vel legentis animam accant et intantum reddant, sciendi studium ercitant, et ipsa disquisitione vires ingenii exercant.

egestas, incumbet in misericordiam et avaro, præsertim cum in die judicii, cum sui similibus misericordibus audiet a Christo judice: « Ille, maledictus, in ignem æternam. Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare; » cum ex adverso misericordes audiet: « Venite, benedicti Patris mei, possidete regnum paratum vobis a constitutione mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare, » *Matth. xxv*. Unde S. Chrysostomus, hom. *Quod elemosyna sit ars amicis quaestuosissima*: « Elemosyna, inquit, vestis est, quæ cum homine resurget; his vestibus fulgebunt, qui tunc audient: Esurientem me vidistis, » etc.

Exemplum hujus sententiæ illustre exstat in Joseph. *Genes. xlix, 23*, quo hic alludit Salomon: Jacob enim pater moriturus benedixit filio suo Joseph, justo et sancto, dicens: « Omnipotens benediceat tibi benedictionibus uberum et vulvæ, » etc. Vide ibi dicta.

7. MEMORIA JUSTI CUM LAUDIBUS; ET NOMEN IMPIORUM PUTRESCIT. — Hebraice, *memoria justis in* (vel *ad*) *benedictionem*; Septuaginta, *memoria justis cum eorum, nomen vero injusti castigabitur*; Chaldæus, *memoria justis benedictio*; Syrus, *in benedictione*; Tigurina, *memoria justis laudem habet* (Vatablus, *celebris est et plausibilis*), *impiorum vero nomen sordet*; Vatablus, *evalescet, putrescet*. Sensus est, q. d. Justis memoria grata, suavis et honorata est, ut tam deus quam homines cordati cum ejus mentionem faciunt, eum benedicant, laudent, celebrent; impiorum vero nomen, fama, existimatio, laus, gloria sensim corrumpitur, sordet, abjicitur et abolitur. Sic Abraham, Noe, Mosen, Aaronem, Davidem aliosque justos veteris Testamenti laudat *Ecclesi. xlv* et seq., ac Apostolus, *Hebr. xi*. Rursum Aben-Ezra sic vertit et explicat: « Memoria justis cum benedictione, » hoc est, recordabitur justus Deus ob benedictionem qua illum cumulabit, juxta illud *Psal. cxiii, 42*: « Dominus memor facti nostri, et benedixit nobis. » Justus ergo recordabitur, eundemque benedictione prosequetur; nomen autem impiorum putrescet, id est oblivis tradetur tanquam arbor putrefacta, quæ non succrescit. Et Baynus: Fieri potest, inquit, ut improbus dum scelus occultat, justus et probi viri fama aliquandiu fruatur; sed ut flos marcescit paulatim, et caro putrescit, quæ sale non conditur: sic fama impij carens fructu virtutis, et divina sapientia sale, marcescit et corrumpitur.

Est metalepsis: *putrescet*, id est, uti res putrida putebit et fetebit, q. d. Impii erunt infames, juxta illud *Ecclesi. v, 21*: « Fœtere fecistis odorem nostrum coram Pharaone, » id est invisos et abominabiles nos fecistis Pharaoni. « Habeat enim mores suos colores, habent et odores; colorem in conscientia, odorem in fama, » ait S. Bernardus, *serm. 71 in Cant.* Itaque ex putredine intelligitur corruptio, ex corruptione factor, ex factore abominatio, et infamia infamisque exsecratio. Fama ergo et gloria temporanea impiorum sensim atteritur,

corrumpitur et putrescit, ut omnes cordati, cum eorum meminerunt, eos vituperent, lacerent et abominentur, juxta illud Mathathio de Antiochio: « A verbis viri peccatoris ne timeritis, quia gloria ejus stercus et vermis est, » I *Machab. ii, 62*. Aple infamia impiorum comparatur putredini. Primo, quia putrefactio fit, cum in toto pars aliqua corrumpitur, quæ sensus alias inficit et corrumpit. Sic unum vitium scripit ad aliud, et consequenter una infamia ad aliam, quæ sensum totum hominem inficit et maculat.

Secundo, putrefactio fit, cum partes putrescentes separantur a sanis et integris: sit infamia oritur cum vitia a virtutibus separantur, cumque quis a consortio proborum se separat, et improbis sociatur; hi enim ipsi suam improbitatem afferant, et infamiam allant.

Tertio, putrescit primo, humida, deinde sicca, T enim scilicet partes quæ corrumpuntur, segregant se a natura, ac a naturali sua temperie caloribus frigidis, humidis et siccis. Quapropter et putrescunt alia omnia excepto igne; etenim terra, et aqua, et aer putrescunt (quin et ligna, et lapides ac metalla); omnia enim hæc sunt materia igni, » ait Aristoteles, lib. IV *Meteorol.* cap. n. Sic cum quis a suo officio desiscit, puta ab ea moderatione quam requirit ejus status et gradus, tunc vitium contrahit et infamiam.

Quarto, Aristoteles ibidem putredinem ex suis principiis et causis ita definit: Putrefactio, inquit, est corruptio ejus, quæ in unoquoque humido proprie, et secundum naturam, caliditas, ab aliena caliditate; hæc autem est, quæ ambientis. Quare, quoniam secundum indigentiam patitur calidi, quia autem indigens tali virtute frigidum omne, ambae utique causa erunt, et putrefactio communis passio, et frigiditas propria, et caliditas aliena. Propter hoc enim et siciora fiunt, quæ putrescunt omnia, et tandem terra et fimum. Exeunt enim proprio calido, evaporat quod secundum naturam humidum, et inducens humiditatem non est amplius; inducit enim trahens propria caliditas. » Pari modo putrescit anima ex frigore interno et calore externo, cum scilicet in ea refrigerat amor Dei, et accenditur amor mundi, puta opum, honorum, voluptatum; per illum enim sensum evaporat omnis virtus charitatis et virtutum succus, ejusque loco succedet concepitentia tabes et corruptio.

Quinto, Aristoteles ex dictis colligit res putrefieri facilius in æstate quam in hieme, in tepore quam in fervore, in quiete quam in motu. « Et in frigidibus, inquit, valius putrescunt quam in æstu; in hieme enim paucum est in ambiente aere et aqua calidum; quare nihil potest: in æstate autem amplius. Et neque quod congelatum; magis enim frigidum quam aer calidus, non igitur vincitur; movens autem dominatur. Neque fervens aut calidum: minor enim quæ in aere caliditas ea quæ in re; quare non dominatur, ne-

que facit transmutationem ullam. Similiter autem et quod movetur et fluit, minus putrescit, quam quod non movetur; debilius enim fit motus, qui ab ea que in aere caliditate quam qui in re preexistit; quare nihil facit penuriam. Eadem autem causa, et quare multum minus quam paucum putrescat; in majori enim amplior est ignis proprius, et frigidum, quam ut dominantur, quae in circumstante, virtutes. Quapropter et mare secundum partem quidem divisum cito putrescit; totum autem non. Et aliae aquae eodem modo. Simili modo in aestate, id est in prosperitate, facilius putrescit virtus et fama per vitia quam in hieme, id est in adversitate: similiter in tepore potius quam in fervore, atque in quiete potius quam in motu, quo fertur ad bona opera. Hic enim motus calorem virtutis et charitatis acuit, qui omnem putredinem vitiorum excludit: aequae ac societas iustorum. quae est quasi mare sanctitatis, a quo si quis sese separat, facile corrumpitur et putrescit, uti videre est in apostatis Religionum.

Secundo, ex putredine nascuntur vermes et serpentes. Unde illud Ovidii, lib. XV *Metamorph.*:

Sunt qui, cum clauso putrefacta est spina sepulcro,
Mutari credant humanas angue medullas.

Porro putridiora, magisque foeda et horrida esse cadavera et vermes eorum qui vacarunt deliciosis, ventri et veneri, quam sobriorum et castorum, docet ratio et experientia. Simili modo infames ob vitia generant serpentes, puta filios, nepotes, amicos, socios serpentinis moribus; hos enim verbo et exemplo ipsi docuerunt. Sic fama posthuma et putida Arii, Latheri, Calvini, Machiavelli etiamnum parit Arianos, Lutheranos, Calvinistas, Machiavellistas, praesertim quia eorum discipuli et libri supersunt, qui eorum sectam assidue proseminant. Nihil enim virulentius et pestilentius libris haereticis, magicis, amatoris; ex hisce enim multum haereticis, magiam, amores condiscunt et imbibunt.

Septimo, Plinius remedium putredinis assignat mel. Sic enim ait, lib. XXXII, cap. xxv: « Mellis talis natura est, ut putrescere corpora non sinat jucundo sapore atque non aspero, alia quam salis natura. » Sicut ergo sal sua salsedine, sic mel sua dulcedine corpora a putredine praeservat. Mel symbolum est bonitatis, benignitatis, affabilitatis, beneficentiae: hoc enim homini optimam famam conciliat omnemque infamiam dulcorat et emendat. Hinc de Josia dicitur *Eccli.* cap. xlii, vers. 1: « Memoria Josiae in compositione odoris facta opus pigmentarii. In omni ore quasi mel indolcabatur ejus memoria. » Vide ibi dicta. Rursum, cedrus medetur putredini; nam, ut ait Plinius, lib. XXIV, cap. v, « defuncta corpora incorrupta avis servat, vivencia corrumpit; mira differentia cum vitam auferat spirantibus, defunctis pro vita sit. » Hinc cedro digna, vocantur digna aeterni-

tate; cedrus enim, quia incorruptibilis, immortalitatis et aeternitatis est symbolum. Cedrus autem symbolum est sapientie, integritatis et roboris, ut fuso ostendi *Eccli.* xxv, 47. Insuper, balsamum medetur putredini, quia sucoem odoratum forlemque suggerit, quo corpora quasi alantur et serventur. Balsamum symbolum est odoratarum et sanctorum actionum, quibus alantur fama et gloria ne putrescat. Unde Plutarchus in *Moral.*: « Deliaicum, inquit, navigium dum subinde sarclitur et reconciantur, perpetuum in multa saecula redditur: sic fama; semper aliquid addendum est, ne putrescat. »

8. SAPIENS CORDE PRECEPTA SUSCIPIT: STULTUS CREDITUR LABIIS. — Tò corde coheret eum sapiens, non eum precepta, ut patet ex regimine Hebraeo. Pro *caeditur* hebraice est *לבוש* illabet, quod Septuaginta vertunt, *supplantabitur*; Chaldaeus, *capietur*; Theodotion, *expolietur*, id est *fermentabitur*, instar fermenti subigetur et macerabitur; Aquila, *vapulabitur*; Symmachus, *torquetur*; Baynus, *corruet*; R. Joseph, *claudicabit*; R. Salomon, *fatigabitur*; Figurina, *in varia incurrit*; Marinus, *Vatablus* et alii passim, *impingit, offendit*. Omnes haec versiones eodem redeunt.

Primo, ergo sensus planus est, *g. d.* Is qui « corde, » id est vere sapit, admittit Superiorum et magistrorum precepta libenter, palitur se ab eis doceri et moneri: at stultus creditur labiis docentis et corripientis, quia molestum est ei audire doctorem suosque defectus redarguentem: quare quot verbis corripitur, tot quasi flagellis creditur et castigatur. Ita Beda, Lyranus, Jansenius, Baynus et alii, atque hoc sensu clara est antithesis sapientis et stulti.

Secundo, « stultus creditur labiis » propriis, et, ut Chaldaeus vertit, *labiis suis capitur*, quia scilicet temere multa effluens, Superiori obmurmurans, detrahens, minans, facile a circumstantibus mendacii, vel seditionis, fraudis, calumnie, maledicentiae, etc., arguitur, imo non parva penas dat; itaque labiis suis petulantibus creditur, id est sibi ictus, plagas et verbera accersit. Unde Pagninus vertit, *propter labia punitur*. Opponit ergo sapientem stulto, quod ille doctrinam, monita, leges, edicta Superiorum, tacens, patiens libensque excipiat; hic vero garrulus et tumultuosus iis obstrepat, obmurmurat, multaque in prelatos et Superiores deblaterat (ut videmus fieri, cum novae leges conducerentur et promulgantur), ob quae punitur, graviusque sibi damna accersit. Horum enim stultitiam perstringit hic Sapiens. Hic sensus valde est appositus.

Tertio, « labiis ex Hebraeo neci potest eum stultus, non eum creditur, ut sit antithesis inter sapientem corde et stultum labiis, vel, ut Cajetanus vertit, *stultum labiorum*. Unde Septuaginta vertunt, *qui non est tectus* (male aliqui legunt *rotus* pro *tectus*; hoc enim est *ἀρετῆς*) *labiis, obliquans* *supplantabitur*. « Stultus labiis » vel « labiorum »

dicitur, qui temere loquitur, et quidquid in buccam venit, effluit; qui nil celare, nil dissimulare potest; sed iram, odium aeternumque animi verbis prodit; qui precepta est ad loquendum, ut prius velit docere quam discere, ut sensus sit, *g. d.* Qui corde sapit, non temere ore loquitur quod corde sentit, non subito ad loquendum prosilit; sed potius male alios audire, et ab eis precepta vite suscipere. At qui stultus est, tam corde quam ore et labiis, temere prosiliens ad loquendum quilibet, ad docendum potius quam ad discendum, hic impingit et offendit, tam ad culpam praviloquii, tum ad ejus periculum: nam nunc offendit veritatem per mendaciam, nunc charitatem per detractionem, nunc reverentiam per nimiam libertatem, nunc pacem per lites et dissidia, etc. ad consequenter offendit, id est, penas dabit harum culpularum, ut nunc mendacii redarguatur, nunc ut calumniator punitur, nunc ut sediciosus capite plectatur. Unde Arabum est proverbium: « Cave ut feriat lingua tua collum tuum. » Non raro enim homines ob lingue incontinentiam capite multantur. Quocirca monet S. Iacobus, cap. 1: « Sit autem omnis homo velox ad audiendum; tardus autem ad loquendum. »

Porro, quod Theodotion vertit, *stultus labiis fermentabitur*, notat qualitates fermenti competere stulto, scilicet stultum dum labiis monitorum corripitur, instar massae fermentatae vi fermenti, id est corruptionis, primo, ira inflammari et superbia intumescere; secundo, in acrem et amaritudinem verti, ut in corripientem insurgat eumque libus et probris laceret; tertio, hanc suam amaritudinem per totam massam, id est totum populi caetum spargere; quarto et genuine, « fermentabitur » notat eum instar massae fermentatae pin-sentium manibus subigi, id est verbis et verberibus caedi, confundi, macerari, cruciari, uti vertit Noster et ceteri omnes. Addunt aliqui fermentum hic accipi pro malitia, *g. d.* Sapiens precepta virtutis avidè excipit et haurit: at stultus gaudet labiis, quae fermentum, id est malitiam, puta amores, impudicitiam, obscenitatem, rixas, rebelliones suggerunt. Unde iis illico fermentatur, id est inficitur, pollutitur, corrumpitur, juxta illud: « Quia inflammatum, » aut, ut alii vertunt, « Fermentatum est cor meum, et ego ad nihilum redactus sum, et nescivi, » *Psal.* lxxii, vers. 21. Quae verba S. Augustinus et alii accipiunt de ardore libidinis, qui renas urit.

Rursum, quod R. Joseph vertit, *stultus labiis claudicabit*, significat primo, stulti sermones claudicare, id est deficere ac defectibus scelerare, esseque mancos et multos, scilicet veris falsa miscere, honestis turpia, prudentibus imprudentia, aptis inepta. Secundo, eos opere non exsequi, quod ore docent. Claudicat enim oratio, cum ei exaequo non dependet operatio; oratio enim et operatio sunt velut duo pedes doctoris et coaco-

natoris, uti docet S. Chrysostomus, hom. 20 ad *Populum* (1).

Denique, Septuaginta vertant *ὁ δὲ ἀρετῆς χιλιὰς οὐδὲν ἔσται ὀφθαλμοῦ*, id est *qui autem non tectus est labiis, obliquans* (Romana, *perverse agens*) *supplantabitur*: « *ἄρετῆς* enim est tectum; nam « *ἄρετῆς* idem est quod lego, celo, suffero, patior, tolero. Unde « *ἀρετῆς* idem est quod carere tecto, peregrinus, impatiens, qui nil, licet secretum, celare, nil sufferere valet, intolerabilis. Garrulus ergo est « *ἀρετῆς*, quia est instar domus habentis ostium (os enim est ostium), sed carens tecto, ideoque omnibus aeris injuriis obnoxie; sic enim garrulus omnium risibus, probris et sannis exponitur. Unde Plutarchus in *Moral.*: « Sicut edium, inquit, ostio carentium nulla est utilitas, ita multo magis oris clastro carens nullus est usus. » Sensus ergo est, *g. d.* Loquax similis est peregrino, qui carens tecto et domo per vias et regiones incognitas oberrat, sparsusque a via aberrat et obliquans carpit semitas, quibus in avia fertur, ac subinde in lapides impingit, in fossas, rupes et precipitia rapitur. Simili enim modo loquax de rebus incognitis, in quibus hospes et peregrinus est, sermocinatur linguaque oberrat. Unde necesse est eum saepe a vero, recto, honesto et prudenti aberrare, ac in falsa, torta, turpia, insulsa et inepta impingere, ob quae verbis et verberibus vapulabit. Ut verbo ergo rem omnem complectar: « Qui temere quidvis effundit, semper fere impingit. » Nam lingua alios flagellans, sibi ipsi maximum est flagellum. Vide que de damnis lingue dixi *Jacobi* cap. iii, vers. 5, et *Eccli.* xxviii, 16.

9. QUI AMBULAT SIMPLICITER, AMBULAT CONFIDENTER: QUI AUTEM DEPRAVAT VIAS SUAS, MANIFESTUS ERIT. — Septuaginta, *qui ambulat simpliciter* (Aquila et Symmachus, *in simplicitate ambulat fidens*; qui autem distorquet vias suas, cognoscetur. Aliqui pro *cognoscetur* vertunt, *conteretur*, quasi *ἵτις ἰαδα*, id est *cognovit*, per commutationem litterarum *γ* cum affini *κ*, aut potius per catachresin, sit idem quod *ἵτις ἰαδα*, id est *conteritur*; sic enim *Judic.* viii, 16, cognoscere aliquem in spinis hebraismo significat aliquem spinis flagellare et contere. Ita R. Salomon, Aben-Ezra, Pagninus et Cajetanus. Verum ceteri omnes vertunt, *cognoscetur*, non *conteretur*; *ἰαδα* enim proprie significat cognoscere. Hugo « simpliciter exponit humiliter, *g. d.* Qui ambulat in humilitate sui que contentum, hio fidenter ambulat, quia, cum se imo colloccet loco, non habet quo ulterius cadat et descendat, quare non timet depressionem et hincorsu facturam, quam superbi summe metunt. Aut, inquit, « simpliciter ambulat, » quia una tantum via, quae est Christus, ambulat, scilicet qui Christi vitam et virtutes sequitur. Verum dico, « qui ambulat » id est vivit, agit, conversatur, « simpliciter, » id est innocenter, candidè, sine fitione et dolo, integre, per-

(1) Hebr. est, *at stultus labiis precepta trahit*.